

บทที่ 2

บริบทพื้นที่ของการศึกษา

เนื้อหาที่ผู้ศึกษาจะกล่าวต่อไปในบทนี้ เป็นข้อมูลเกี่ยวกับการบอกถึงสภาพของพื้นที่การศึกษา สังคมวัฒนธรรมและความเชื่อโดยทั่วไป การเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนโดยเฉพาะชาวผู้ไทย (บางแห่งจะเขียนว่า “ภูไท”) ตั้งแต่การเคลื่อนย้ายจากฝั่งซ้ายแม่น้ำโขงมาตั้งรกรากที่ผืนแผ่นดินไทยในปัจจุบัน เนื่องด้วยตัวผู้ศึกษาเองแม้จะเกิดเป็นคนพื้นเพนี้ แต่ด้วยเงื่อนไขของหน้าที่ทางการศึกษา จึงไม่ได้อยู่ในพื้นที่ตลอดเวลา ยังมีการเข้า-ออกบ้างตามโอกาสจะอำนวย อย่างไรก็ตามผู้ศึกษาได้ทำการค้นคว้ารวบรวมข้อมูลจากหนังสือ เอกสารที่เกี่ยวข้องและบางส่วนอาจจะได้มาจากการบอกเล่าของคนในพื้นที่หรือ จากญาติ ผู้เฒ่าผู้แก่ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ด้วย เพื่อนำเสนอภาพรวมของสังคมวัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของผู้คนในชุมชนพื้นที่อำเภอคำชะอี อันเป็นพื้นที่ศึกษา

2.1 พื้นที่โดยทั่วไป

อำเภอคำชะอีเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดมุกดาหาร ซึ่งมีกลุ่มคนเป็นชาวผู้ไทยโดยส่วนใหญ่พักอาศัยอยู่ โดยพื้นที่ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศตะวันออกประมาณ 35 กิโลเมตร จากประวัติความเป็นมาและคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่เกี่ยวกับอำเภอคำชะอีว่า เดิมชนกลุ่มนี้ตั้งรกรากอยู่ในแคว้นสิบสองจุไทยและแคว้นสิบสองปันนา ซึ่งเป็นดินแดนส่วนเหนือของลาว และเวียดนาม ที่ติดต่อกับพื้นที่ทางตอนใต้ของจีน ซึ่งชาวผู้ไทยแบ่งเป็น 2 พวก ได้แก่ ผู้ไทยดำ ซึ่งนิยมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าโทนสีดำและสีคราม ส่วนอีกพวกหนึ่งคือ ผู้ไทยขาว นิยมแต่งกายด้วยเสื้อผ้าโทนสีขาว ประมาณช่วงปี พ.ศ. 2377-2381 (สมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวแห่งจักรีวงศ์, รัชกาลที่ 3) เกิดสงครามกลางเมืองขึ้น จึงมีการอพยพของผู้คนหลายชนเผ่า เช่น ผู้ไทยหรือภูไท ข่า กะเลิง ข้ามจากฝั่งซ้ายของแม่น้ำโขงเข้ามาอยู่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย และแยกออกเป็นหลายสาย ซึ่งบางส่วนอพยพลงมาถึงกระทั่งมาถึงบริเวณที่เป็นพื้นที่ของอำเภอคำชะอีในปัจจุบัน (พูลสวัสดิ์ อาววิชัย, 2543)

ด้วยลักษณะภูมิศาสตร์ ขนาดพื้นที่ทั้งหมด 713 ตารางกิโลเมตร หรือ 453,908 ไร่บริเวณพื้นที่นี้เป็นที่ราบลุ่มเชิงเขา มีทรัพยากรธรรมชาติสมบูรณ์ และมีห้วยน้ำเล็กๆ ไหลผ่านซึ่งเหมาะแก่การทำนาทำไร่ ชาวผู้ไทยส่วนหนึ่งที่อพยพมาจึงได้ตั้งรกรากที่นี่และสืบลูกหลานจนกลายเป็น

ชุมชนใหญ่ขยายต่อไปหลายๆ หมู่บ้าน ซึ่งปัจจุบัน (พ.ศ. 2552) อำเภอลำทะเมนชัยแบ่งเขตการปกครองย่อยออกเป็น 1 เทศบาล 9 ตำบล 9 อบต.และมี 88 หมู่บ้าน ซึ่งมีจำนวนประชากรทั้งหมด 47,151 คน

วิถีชีวิตของผู้คนในอำเภอลำทะเมนชัย

การประกอบอาชีพ

โดยส่วนใหญ่ผู้คนประกอบอาชีพการทำเกษตรกรรม ทำนา ทำสวน หรือการรับจ้างกิจกรรมที่ต้องอยู่กลางแจ้ง เช่น การเลี้ยงวัวควาย การขุดดิน เกษะหญ้า ถอนหญ้า ถางป่าที่รกร้าง เนื่องด้วยลักษณะการทำงานเหล่านี้ต้องใช้ความแข็งแรงของร่างกาย อีกทั้งไม่สามารถระบุหรือจำกัดอายุในการทำ หรือบอกเป็นระยะเวลาใดได้ว่าควรหยุดทำตอนไหน “พอฟ้าแจ้งก็ลุกจากที่นอนแล้ว ไม่รู้เหมือนกันว่ากี่โมง ตะวันตกดินก็กลับ” แม้วัยจะล่วงเลยเข้าสู่วัยสูงอายุก็ตาม หากคนยังมีแรงลุกไปไหนมาไหนได้ บุคคลนั้นก็ยังคงกระทำงานนั้นต่อไป นอกจากนี้หลังการเก็บเกี่ยวข้าวที่ได้เพื่อใช้บริโภคในครัวเรือนแล้ว เมื่อเหลือจึงนำไปขายเพื่อเป็นรายได้สำหรับค่าใช้จ่ายในครัวเรือน

นอกจากนี้ ยังปลูกพืชผักสวนครัวไว้รับประทานเองในครอบครัว โดยจะปลูกรอบๆ บริเวณบ้านหรือในไร่นา และเมื่อหมดฤดูทำนาแล้วก็จะหันไปปลูกพืชไร่ เช่น มันสำปะหลัง ข้าวโพด ถั่วลิสง ซึ่งในปัจจุบันพบว่าการปลูกต้นยางพาราเข้ามา ตามการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ เมื่อคำนวณต้นทุน ระยะเวลา กับผลที่จะได้รับแล้ว บางครอบครัวอาจจะเปลี่ยนไปปลูกต้นยางพาราแทนด้วยเช่นกัน

การทอผ้า เป็นหน้าที่ของผู้หญิงซึ่งส่วนใหญ่(พบในรุ่นย่ายาย)เป็นแม่บ้าน บางบ้านทอผ้าไว้ใช้ในครัวเรือน บางบ้านทอเพื่อไว้ขายให้กับกลุ่มทอผ้าในหมู่บ้าน การทอผ้าจะยังคงอยู่ในสังคมชาวผู้ไทยอีกนาน เพราะมีการผลิตเพื่อใช้ในชีวิตประจำวันในพิธีการแต่งงานและผลิตเพื่อขายเป็นรายได้ของครอบครัว นอกจากนี้ยังมีกลุ่มอาชีพของแม่บ้านทำเสื้อเย็บมือ หรือ การทำข้าวเกรียบจากวัตถุดิบในท้องถิ่นเพื่อเป็นผลิตภัณฑ์ของคนในชุมชนอีกด้วย เช่นเดียวกันสำหรับผู้ชายในบางครอบครัว เมื่อเว้นว่างจากงานในท้องนาท้องไร่แล้ว ยังทำงานด้านหัตถกรรม เช่นการถักแห งานจักสาน(กระติบข้าว กระจาด หวดสำหรับนั่งข้าว) การทำไม้กวาดดอกหญ้า ตามแต่ความถนัดของตนเพื่อเอาไว้ใช้ในครัวเรือน หากทำจำนวนมากก็จัดจำหน่ายเพื่อเป็นรายได้ช่องทาง

นอกจากนี้หนุ่มสาวผู้ไทยนิยมออกไปประกอบอาชีพในเมืองใหญ่ในจังหวัดต่างๆ และในกรุงเทพฯ โดยประกอบอาชีพธุรกิจส่วนตัว เช่น ค้าขาย หรือ การใช้แรงงานในโรงงานต่างๆ ที่เป็นอุตสาหกรรม หรือการเป็นพนักงานในบริษัทเอกชนต่างๆ เป็นต้น เมื่อถึงเทศกาลวันสำคัญจึงจะกลับมาเยี่ยมเยียนบ้านของตน

การศึกษา

ปัจจุบันเนื่องจากการศึกษาได้พัฒนาเข้าถึงมากขึ้น ในแต่ละหมู่บ้านมีโรงเรียนชั้นอนุบาลถึงชั้นประถมศึกษาและมีโรงเรียนคำชะอีวิทยาการ ซึ่งเป็นโรงเรียนระดับมัธยมศึกษาประจำอำเภอที่ได้รับการยอมรับและพ่อแม่นิยมส่งลูกหลานมาเรียนเนื่องจากอยู่ไม่ไกลจากบ้าน มีความสะดวกในการเดินทาง ดังนั้นในรุ่นลูก-หลานจึงนิยมส่งเสียให้มีการศึกษาสูงๆ อีกทั้งยังสนับสนุนให้บุตรหลานของตนรับราชการ ทำให้มีอาชีพรับราชการเป็นครู ตำรวจ ทหาร ไปรษณีย์ ฯลฯ มากขึ้น เพราะถือว่าเป็นอาชีพที่มีความมั่นคง บางคนได้กลับมาพัฒนาหมู่บ้านของตน

การคมนาคม

ทางบกมีถนนลาดยางทางหลวงแผ่นดิน สายมุกดาหาร - ภูผินารายณ์ ผ่านตลอดแนวอำเภอ เชื่อมต่อไปยังจังหวัดกาฬสินธุ์ ห่างจากตัวเมืองจังหวัดมุกดาหารประมาณ 35 กิโลเมตร มีรถโดยสารประจำทาง รถมอเตอร์ไซด์ วิ่งผ่าน แต่ถ้าเป็นหมู่บ้านที่อยู่ลึกเข้าไป (ที่ไม่ได้ติดเส้นถนนสายหลัก) ก็ต้องใช้รถส่วนตัวออกจอดไว้ที่ศาลาหรือเหมารถของคนที่ย้ายจากนั้นก็ต่อรถโดยสารเข้าเมือง(กรณีที่ไม่มียานยนต์) นอกจากนี้ถนนของแต่ละหมู่บ้านเป็นลาดยางแล้ว ทำให้การเดินทางสะดวกมากขึ้น

สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐาน

สาธารณูปโภคขั้นพื้นฐานของคนในพื้นที่นี้ มีบริการของรัฐไว้ให้บริการซึ่งอยู่บริเวณศูนย์กลางของอำเภอ เช่น ที่ว่าการอำเภอ สถานีตำรวจ สถานศึกษาของเด็กเล็ก(ศูนย์เด็กเล็ก) โรงเรียนตั้งแต่ชั้นอนุบาลถึงระดับมัธยมศึกษา มีธนาคาร 2 แห่ง(ธนาคารกรุงไทยและธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์) มีตลาดเทศบาลซึ่งอยู่ใกล้ที่ว่าการอำเภอ เปิดซื้อขายตลอดวัน แต่ถ้าช่วงเช้าจะเป็นลักษณะของอาหารสด ซึ่งพ่อค้าแม่ค้าปลีกย่อยในแต่ละหมู่บ้านจะเข้ามาเลือกซื้อหาแล้วนำเข้าไปขายในหมู่บ้านอีกที ส่วนในช่วงตอนเย็นอาหารจะเป็นในรูปแบบสำเร็จรูปมากกว่า ในส่วนโรงพยาบาลประจำอำเภอนั้นเมื่อก่อนเคยตั้งบริเวณใกล้ๆกัน แต่เนื่องจากมีการผู้รับบริการเพิ่มมากขึ้น จึงได้ขยายย้ายที่ทำการใหม่ห่างออกไปประมาณ 1 กิโลเมตร นอกจากนี้มีการเข้าถึงของระบบไฟฟ้า โทรศัพท์สาธารณะและน้ำประปา (ระบบประปาของหมู่บ้าน)ในแต่ละหมู่บ้าน บางบ้านยังเลือกที่จะรองกักเก็บน้ำฝนไว้ สำหรับอุปโภคและบริโภคหรืออาจจะซื้อน้ำเป็นถังจากร้านค้า แต่ในหมู่บ้านที่ลึกเข้าก็ยังมีการใช้น้ำบาดาลกันอยู่

2.2 ศาสนาและความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี

จากพงศาวดารเมืองไล เชื่อว่า ชาวผู้ไทยเคยมีอักษรของตนเอง ซึ่งตัวอักษรมีลักษณะ คล้ายคลึงกับตัวอักษรลาวและไทยโบราณ เมื่อมีเหตุการณ์ไม่สงบ เช่น สงครามและภัยพิบัติ อยู่เรื่อยๆ ตัวอักษรก็ได้ถูกทำลายไป อย่างไรก็ดีตามในปัจจุบันชาวบ้านผู้ไทยยังสื่อสารภาษาพูดเป็น สำเนียงภาษาผู้ไทยซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัว นอกจากนี้ชาวผู้ไทยส่วนใหญ่ ยังมีความคิดและความเชื่อ เรื่องผี วิญญาณซึ่งก็นับถือพระพุทธศาสนาควบคู่ไปด้วย โดยเชื่อว่าผีมีอำนาจเหนือธรรมชาติ มีทั้งผี ดีและผีร้ายที่ให้คุณและให้โทษภัยแก่มนุษย์ ซึ่งความเชื่อเรื่องผีนี้จำแนกออกได้ ดังนี้

เชื่อว่า ผีเชื่อ ซึ่งเป็นผีบรรพบุรุษประจำตระกูล ทำหน้าที่คอยควบคุมดูแลลูกหลานใน ตระกูลมิให้ทำผิดเอารัดเอาเปรียบซึ่งกันและกัน คอยสอดส่องดูแลความทุกข์สุขของลูกหลาน ภายในตระกูล นอกจากนั้นเชื่อว่าผีเป็นอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่ทำหน้าที่พิทักษ์รักษา หรือปกป้อง ค้ำครองสิ่งต่างๆ ที่มีอยู่ในธรรมชาติ ซึ่งผีเหล่านี้จัดว่าเป็นผีดี มักมีที่อยู่ประจำจะเรียกชื่อตามที่ผี นั้นๆ สิ่งสถิตอยู่ เช่น เจ้าที่ เจ้าทาง รุกขเทวดา ผิดาเสก ผีห้วย ผีนา เป็นต้น ชาวบ้านต้องให้ความ เคารพยำเกรง ถ้าทำผิด ผีเหล่านี้จะโกรธแค้นและทำให้เกิดความเจ็บป่วย ต้องหาหมอเหมามาเหยา รักษา เพื่อทำพิธีแก้ทางผี โดยการร้องรำพูดจาอย่างไพเราะอ่อนหวาน ขอบมาเพื่อให้ผีเมตตาและยก โโทษให้

ส่วนที่เชื่อว่า ผีเป็นวิญญาณของผู้ล่วงลับไปแล้ว แต่ยังคงมีอำนาจในการดูแลและควบคุม สิ่งต่างๆ ให้ทั้งคุณและโทษต่อมนุษย์ ผีเหล่านี้ ได้แก่ ผีบรรพบุรุษต่างๆ ซึ่งเรียกว่า “ผีปู่ตา” จะอยู่ ตามป่าไผ่เล็กๆ หมู่บ้าน ชาวบ้านจะสร้างหอเล็กๆ ไว้ให้ผีปู่ตาอาศัยอยู่ ซึ่งเรียกว่า “หอปู่ตา” ปกติแล้ว จะเลือกเอาบริเวณร่มรื่น เย็นสบาย ไม่ให้คนเข้าไปบุกรุก สัตว์เลี้ยงต่างๆ จะไม่ปล่อยให้เข้าไป รบกวนปู่ตา ซึ่งปู่ตานี้ชาวคำชะอี เชื่อว่าเป็นผีบรรพบุรุษร่วมกัน เป็นผู้ที่ทำหน้าที่ดูแลทุกข์สุขของ ชุมชน ในแต่ละปีจะต้องทำพิธีเช่น ไห้ว บูชา หรือเลี้ยงเจ้าปู่ปีละครั้ง ซึ่งการเลี้ยงจะใช้ ไก่ หมู หรือ เนื้อวัว ควาย ขึ้นอยู่กับผีปู่ตาบ้านไหนกินอะไร ซึ่งชาวบ้านก็จะจัดไปเลี้ยง อย่างเช่น ของหมู่บ้านคำ ชะอีจะจัดในช่วงเทศกาลวันสงกรานต์ โดยถือว่าเป็นกิจกรรมชุมชนที่ขาดไม่ได้

นอกจากนั้น ผีบรรพบุรุษที่สูงสุดของชาวผู้ไทยคือชะอี ที่ต้องให้ความเคารพยำเกรงมาก ที่สุด คือ ผีมหะศักดิ์หลักเมือง หรือชาวบ้านเรียกว่า “เจ้าปู่มหะศักดิ์” โดยทำหอให้เป็นศาลประจำ หมู่บ้าน ซึ่งถือว่าเป็นผีที่เก่งกาจมีความสามารถมาก เป็นที่รักษาบ้านรักษาเมือง ดูแลสังคมใน หมู่บ้านไม่ให้มีการข่มเหงรังแก เอารัดเอาเปรียบกัน ดูแลทุกข์สุขของประชาชน ลูกหลานแม้จะไป อยู่ไหนไกลๆ เช่น ไปเป็นทหาร รับราชการ ไปทำงาน หรือไปเรียนหนังสือ ก็จะต้องบอกกล่าว เพื่อให้ไปช่วยปกป้องรักษาให้อยู่เย็นเป็นสุข นอกจากนี้ยังทำหน้าที่คอยควบคุมกำกับให้สมาชิกใน ครอบครัว และสังคมปฏิบัติตนให้เหมาะสมถูกต้องตามจารีตธรรมเนียม และข้อห้ามต่างๆ ซึ่ง

ปัจจุบันชาวไทย อำเภอลำชะอี ก็ยังมีความเชื่อและถือปฏิบัติกันมาอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นพิธีกรรมเลี้ยง “ผีมหะศักดิ์” ซึ่งก็จะจัดทำขึ้นทุกปีในเทศกาลวันสงกรานต์

อีกความเชื่อหนึ่งที่เชื่อว่า ผีเป็นวิญญาณร้าย ที่คอยให้โทษแก่นมนุษย์ กระทำต่อมนุษย์ให้เกิดความเจ็บไข้ได้ป่วย ทำให้ไม่มีความสุข ซึ่งผีเหล่านี้จะเป็นผีที่ไม่มีหลักแหล่งที่แน่นอน เป็นผีพนजर ผีไร่ญาติ ผีที่ไม่ได้รับส่วนบุญส่วนกุศลจากญาติพี่น้องทำบุญให้ เช่น ผีมะแสง ผีป่า ผีดง ผีกะล่อง หรือผีร้ายที่เกิดจากผู้ที่เรียนวิชาอาคมมาแล้วเก็บรักษาไม่ดีประพฤติดูปฏิบัติตามข้อห้ามไม่ได้ ทำให้กลายเป็นผีร้าย เช่น ผีปอบ

จากการที่ชุมชนยังมีแนวคิดเรื่องผี ในฐานะของอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คุ้มครองปกป้องสิ่งต่างๆ แล้ว จะยังผลให้กำหนดทำที่ และพฤติกรรมของชาวไทยในชุมชนด้วยในการดำเนินชีวิตให้สอดคล้องและกลมกลืนไปตามกฎเกณฑ์ที่ศักดิ์สิทธิ์ หรือจารีตครรลองคลองธรรมที่กำหนดเป็นแบบแผนของชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นนี้ เช่น ความเจ็บป่วยหรือภัยพิบัติที่เกิดขึ้นเป็นผลมาจากการที่คนไปละเมิดต่อธรรมชาติ หรือจารีตประเพณีทำให้ผิดผี หรืออำนาจศักดิ์สิทธิ์นั้น จึงลงโทษ การเยียวยารักษาหรือแก้ไขภาวะปัญหานั้นๆ จะต้องทำพิธีกรรมในรูปแบบต่างๆ เช่น ไห้วบูชา บ๊ะ เหยา มอ เป็นต้น หรือถ้าเป็นผีร้าย การเยียวยารักษาจะต้องใช้ความรุนแรงปราบปรามให้กำราบ จับไล่ผีที่มารังควาญนั้นเสีย ดังนั้นจึงนับได้ว่าความคิด ความเชื่อของคนชาวไทย ดังกล่าวนี้อย่างคงมีการสืบทอดต่อๆ กันมาจนทุกวันนี้ จะเห็นได้จากกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนที่ยังคงมีอยู่ ซึ่งนับว่าเป็นความเชื่อที่สอดคล้องและมีโลกชีวิตที่กลมกลืนกับความเป็นธรรมชาติ

นอกจากนี้ชาวลำชะอี ซึ่งยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมความเชื่อของชนเผ่าอันเก่าแก่ไว้ และสืบทอดต่อมาจนกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ คือภาษาพูดเป็นภาษาชาวไทย พิธีกรรมต่างๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้จะแฝงอยู่กับวิถีชีวิตของคนที่อยู่ที่นี่ จนกลายเป็นกฎระเบียบแบบแผนของชุมชนไปในที่สุด โดยกำหนดเป็นในลักษณะของฮีต 12 คอง 14 ซึ่งฮีต 12 จะเป็นข้อปฏิบัติร่วมกันทั้งชุมชนที่เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรมทางศาสนา เพื่อให้สมาชิกในสังคมได้มีโอกาสร่วมกันทำบุญประจำเดือนทุกๆ เดือนของรอบปี อันเป็นผลให้ชาวบ้านได้เข้าวัด ไกล่ชิดพระพุทธศาสนาซึ่งถือว่าเป็นสิริมงคลและมีผลต่อจิตใจแก่คนในชุมชนด้วย ส่วนคอง 14 นั้น จะเป็นข้อกำหนดบทบาทหน้าที่ของบุคคลในชุมชน ที่พึงปฏิบัติต่อกันระหว่างสมาชิกในครอบครัวและชุมชน โดยพิธีกรรมที่ยึดถือสืบทอดกันมาถึงปัจจุบัน ได้แก่

เดือนอ้าย	บุญเข้ากรรม
เดือนยี่	บุญคูณลาน(บุญกองข้าว)
เดือนสาม	บุญข้าวจี และวันมาฆบูชา
เดือนสี่	บุญพระเวสสันดร หรือบุญมหาชาติ(บุญพะเหวด) งานกองบุญ

เดือนห้า	บุญสงกรานต์
เดือนหก	บุญบั้งไฟ และวันวิสาขบูชา
เดือนเจ็ด	บุญซำฮะ (บุญซำระ)
เดือนแปด	บุญเข้าพรรษา
เดือนเก้า	ทำบุญข้าวประดับดิน
เดือนสิบ	บุญเข้าสาก เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผีทั้งหลาย
เดือนสิบเอ็ด	บุญออกพรรษา
เดือนสิบสอง	บุญกฐิน ลอยกระทง

ฮีตทั้ง 12 เดือนและครอง 14 ชาวคำชะอียังคงยึดถือปฏิบัติกันมา โดยมีไว้สำหรับกล่าวเตือนกันในกลุ่มชน มิให้ประพฤติดิปฏิบัติผิดศีลผิดครอง ซึ่งมีไว้คอยสอดส่องดูแลความประพฤติของคนในกลุ่มชนมิให้ละเมิดต่อกันทำให้คนอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขและวัดก็ยังคงถือว่าเป็นธรรมสถานศูนย์รวมจิตใจทางพุทธศาสนา

2.3 โครงสร้างครอบครัว

แม้ว่าหมู่บ้านชาวผู้ไทยในภาคในภาคอีสานได้รับการพัฒนา มีถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ เข้าถึงหมู่บ้านทำให้มีการติดต่อกับสังคมภายในและภายนอกได้อย่างทั่วถึงก็ตาม แต่การดำเนินชีวิตของชาวผู้ไทยก็ยังคงเป็นแบบเรียบง่ายเหมือนชีวิตของคนทั่วไปในชนบท มีการพึ่งพาอาศัยกันในกลุ่มญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านรวมไปถึงสมาชิกที่อยู่ด้วยกันในกลุ่มชนเมื่อต้องการร่วมแรงร่วมใจกัน

ลักษณะครอบครัว

ลักษณะครอบครัวของชาวผู้ไทยจากแบบขยายกลายมาเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้น แต่อยู่ในลักษณะสังคมครอบครัวใหญ่(เครือญาติ) สมาชิกส่วนใหญ่ประกอบไปด้วย พ่อ แม่และลูก ในอดีตลูกที่แต่งงานจะอยู่กับพ่อแม่ หรือพ่อตาแม่ยายก่อน 3 ปีแล้วจึงแยกออกไปตั้งครอบครัวใหม่ และอยู่ไม่ไกลจากบ้านพ่อแม่และญาติพี่น้องคือ อยู่ในละแวกเดียวกัน บางบ้านมีลูกสาวคนเดียว นิยมแต่งเขยเข้าบ้าน แม้จะแยกเรือนจากบ้านพ่อแม่ไปแต่ภายในระบบของความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้อง เครือญาติ ยังมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ปกปักรักษาหรือกัน และไปมาหาสู่กันเมื่อมีโอกาส

ความสัมพันธ์ของคนในครอบครัว

แม้ว่าปัจจุบัน ลักษณะของครอบครัวเป็นแบบเดี่ยวมากขึ้น สำหรับความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัวชาวไทย ก็คงเหมือนกับครอบครัวไทยทั่วไป คือ มีการให้ความเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโสมีพ่อเป็นใหญ่ที่สุด รองลงมาคือแม่ พี่คนโต และรองลงไปตามลำดับ

บทบาทของสมาชิกครอบครัว

แม้ยุคสังคมที่เปลี่ยนไป ทำให้บทบาทของผู้ชายและผู้หญิงมีความเสมอภาคเท่าเทียมกันมากขึ้นก็ตาม แต่ในสังคมคนไทยยังให้ความสำคัญและนับถือต่อผู้เป็นสามีอยู่ ซึ่งมีบทบาทในการเป็นผู้นำครอบครัว ทำมาหากินหารายได้เข้าบ้าน เพื่อความเป็นอยู่รอดของครอบครัว เป็นผู้ตัดสินใจหรือแก้ไขปัญหาเรื่องที่เป็นปัญหาหลักในครอบครัว เช่น การสร้างหรือ รื้อเพื่อปรับแต่งเพิ่มเติมบ้าน ค่าการศึกษา ค่าใช้จ่ายของบุตร ปัญหาหนี้สินของครอบครัว และในบทบาทของพ่อทำหน้าที่ดูแลปกป้องคุ้มครองสมาชิกในครอบครัว เลี้ยงดูอบรมสั่งสอน เป็นพ่อที่ดีของบุตรตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ในบทบาทของลูกชายนั้น ต้องให้ความเคารพ ดูแลเอาใจใส่ให้การเลี้ยงดูพ่อแม่ของตนและรวมไปถึงพ่อแม่ของฝ่ายภรรยาด้วย

ส่วนบทบาทของภรรยาที่มีต่อครอบครัวก็ไม่ได้น้อยกว่าผู้เป็นสามี ด้วยหน้าที่ดูแลความเป็นอยู่ภายในบ้าน เช่น เลี้ยงลูก หุงหาอาหาร ซักเสื้อผ้า เก็บกวาดบ้านเรือนให้เป็นระเบียบ จัดหาเครื่องนุ่งห่มซึ่งในบางบ้านยังปั่นฝ้ายเอง ทอผ้าและตัดเย็บด้วยมือตนเอง อีกทั้งยังต้องไปช่วยงานสามีนอกบ้านด้วย เช่น ถอนกล้า ดำนา เกี่ยวข้าว ปลูกข้าว งานไร่สวน รวมไปถึงดูแลพ่อแม่ของฝ่ายสามีด้วย ในบางครอบครัวที่ภรรยาออกไปทำงานเทียบเท่ากับสามี เช่น งานรับจ้างต่างๆ หรืองานรับราชการ การเลี้ยงดูลูกอาจจะไปฝากให้ปู่ย่าตายาย หรือหาพี่เลี้ยงมาช่วยดูแล ในบทบาทที่มีต่อบุตร ภรรยาเป็นผู้ใกล้ชิดลูกมากกว่าสามี ดังนั้นการอบรมสั่งสอนลูกจะเป็นหน้าที่ของภรรยามากกว่า

ความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน

ความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนนั้นยังมีความเอื้อเฟื้อช่วยเหลือกัน สังเกตได้จากเมื่อมีงานในหมู่บ้าน เช่นงานบวช ขึ้นบ้านใหม่ งานแต่งงาน งานศพ ชาวบ้านจะพากันไปช่วย บางคนลงแรง บางคนลงทรัพย์ ฟังพาท้องกันและกัน หรือข่าวสารบางอย่างที่เกิดขึ้นในหมู่บ้านก็จะรู้กันทั่ว เช่น การเจ็บป่วยของคนหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังมีการแบ่งปันอาหาร หรือพืชผักสวนครัวต่างๆ เช่น จิง ข่า ตะไคร้ ใบมะกรูด สารระเหย เป็นต้น สามารถขอแบ่งกันได้โดยไม่ต้องซื้อ

2.4 ความเชื่อเรื่องการรักษาโรค

ระบบการแพทย์พื้นบ้านที่ชาวผู้ไทยสืบทอดกันมาแต่โบราณที่เรียกว่า “พิธีเหยา” ซึ่งเป็นการรักษาพยาบาลหรือพิธีกรรมบำบัดโรคภัยไข้เจ็บของชาวผู้ไทยชนิดหนึ่ง ซึ่ง ทรงคุณ จันทจร และปิติ แส่นโคตร (2540) ได้กล่าวว่า การเหยา หมายถึง การติดต่อสื่อสารกันระหว่างมนุษย์และวิญญาณ มนุษย์นั้นจะมีวิธีการติดต่อสื่อสารคือ ใช้กลอนและทำนองลำมีแคนประกอบการให้จังหวะ ผู้ที่ทำหน้าที่สื่อสารคือ “หมอเหยา” วิธีการติดต่อสื่อสาร กลอนลำและทำนองเรียกว่า “การเหยา” และนอกจากนั้นจะมีเครื่องประกอบในการติดต่อคือ เครื่องคาย ซึ่งในการเหยาแต่ละครั้งจะไม่เหมือนกัน

อีกทั้งในอดีตพิธีกรรมเหยาไม่เพียงแต่จะเป็นการเยียวยารักษาผู้ป่วยเท่านั้น แต่ยังเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของผู้คนทั้งชุมชน ตั้งแต่ระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัวและชุมชน ซึ่งสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมเหยาตั้งแต่เกิดจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต จากการสืบค้นข้อมูลการเหยาในอดีต พบว่าเนื่องจากสภาพสังคมดั้งเดิม ไม่มีสถานพยาบาลที่รองรับสถานภาพการเจ็บป่วยของคน และจากความทุรกันดารจำเป็นต้องดิ้นรนที่พึ่งยามเจ็บไข้ได้ป่วย ส่วนใหญ่ก็ใช้สมุนไพร แต่ยังมีโรคบางชนิดรักษาไม่หาย ชาวบ้านเองก็ยังมีความเชื่อเรื่องผีและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนาไปพร้อมๆกัน การเจ็บป่วยที่รักษาไม่หาย ซึ่งญาติพี่น้องจะเชื่อว่าเกิดจากการกระทำของผี จึงต้องให้หมอเหยาประกอบพิธีกรรมเหยาว่าเกิดจากสาเหตุอะไร และจะแก้ไขอย่างไรจึงจะหาย ซึ่งอาการหรือโรคที่เหยาเพื่อการดูแลรักษาในอดีต แบ่งประเภทการเหยาได้ดังนี้

เหยาเจ็บป่วย

เหยาหมอเสี่ยงทาย

เหยาหญิงตั้งครรภ์

เหยาทำขวัญ

เหยาเด็กร้องไห้

เหยาขวัญควงสาวควงบัว

เหยาหาฟ้าหาฝน

เหยาผู้ป่วยระยะสุดท้าย

จะเห็นได้ว่าการเหยาเป็นวิธีการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ครอบคลุมทุกมิติ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านกาย จิตใจ สังคมและจิตวิญญาณ รวมทั้งการเชื่อมโยงถึงทรัพยากรและระบบความเชื่อ ความศรัทธาของคนในชุมชน แม้ว่าความเจริญก้าวหน้าทางการแพทย์สมัยใหม่จะเข้ามาถึง แต่พิธีกรรมนี้ในบางพื้นที่ของอำเภอก็ยังไม่ถูกยกเลิกไป ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่า ความเชื่อดั้งเดิมยังไม่เปลี่ยนแปลง คือเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ยึดถือการเคารพวิญญาณบรรพบุรุษ และเชื่อว่าการที่ไม่รู้สาเหตุ

ของการเจ็บป่วยทั้งหมด น่าจะมาจากผีเป็นมูลเหตุสำคัญ การเหยยจึงเป็นการหาสาเหตุการเจ็บป่วย
นอกนั้นเป็นการสะเดาะเคราะห์ ซึ่งมีผลทางจิตใจให้ผู้ป่วยเข้มแข็ง ต่อสู้กับโรคภัยไข้เจ็บ อย่างไรก็
ตามปัจจุบันก็ยังคงมีพิธีกรรมเหยยหลงเหลืออยู่สำหรับอีกวิธีทางเลือกหนึ่งที่ชาวบ้านเลือกใช้และ
ทำไปพร้อมกับการรักษาพยาบาลตามแผนปัจจุบันด้วย

2.5 แหล่งการรักษาเยียวยา

เมื่อเกิดความเจ็บป่วย ชาวบ้านส่วนใหญ่สามารถเลือกใช้แหล่งรักษาได้หลายอย่าง ขึ้นอยู่
กับประสบการณ์ ความเชื่อ ระดับความรุนแรง และชนิดของความเจ็บป่วยตลอดจนตามสถานการณ์
ความเจ็บป่วย

แหล่งการรักษาเยียวยาในชุมชน ประกอบด้วย

-ร้านขายของชำ ซึ่งภายในแต่ละหมู่บ้านจะมีร้านค้าเล็กๆ ที่ของเบ็ดเตล็ดรวมไปถึงขายยา
พื้นฐาน เช่น ยาลดไข้ แก้ปวด ยาหม่อง ยาธาตุแก้ท้องอืด-ท้องเฟ้อ ให้ได้ซื้อหากัน

-หมอมกลางบ้าน ในบางหมู่บ้านจะมีหมอมกลางบ้าน หรือที่เรียกว่าหมอคอมมิวนิสต์(หมอ
ป่า) ซึ่งชาวบ้านมักนิยมไปใช้บริการ เมื่อต้องการให้ความเจ็บป่วยดีขึ้นอย่างรวดเร็ว เช่น อาการปวด
เมื่อย อ่อนเพลีย โดยให้หมอป่าฉีดยาให้ นอกจากนี้การรักษาวิธีอื่นก็ยังมีหมอป่า หมอกระดูก หมอ
รักษาเกี่ยวกับเส้น ขึ้นอยู่กับว่าบุคคลรับรู้อาการเจ็บป่วยของตนเป็นไปในลักษณะใด

-หมอเหยา ในบางหมู่บ้านของอำเภอคำชะอี หมอเหยายังคงดำรงอยู่สำหรับการรักษา
อาการเจ็บป่วย อาการที่ทำการรักษาส่วนมากเป็นโรคที่เชื่อว่าเกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติ หรือ
ความเจ็บป่วยที่ไม่รู้สาเหตุ เช่น รักษาไม่หายหรือไม่ดีขึ้นหลังจากที่ไปโรงพยาบาลแล้ว ก็จะพามา
ให้หมอเหยามาเหยาคุณาเกิดจากเหตุใด

แหล่งการรักษาเยียวยานอกชุมชน

-สถานีอนามัย ซึ่งจะมีไว้ในแต่ละตำบลเพื่อให้บริการสุขภาพแก่ชาวบ้าน เช่น การตรวจ
สุขภาพทั่วไป(จะมีแพทย์หมุนเวียนกันมาตามตารางวัน)ฉีดวัคซีน ฉีดยาคูมก้านิด ทำแผล ล้างแผล
การช่วยเหลือเบื้องต้น หรือหากผู้ป่วยเรื้อรัง(โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง อัมพฤกษ์ อัมพาต)ที่
ไม่สะดวกไปโรงพยาบาลก็มารับยาประจำที่นี้ แต่หากมีอาการฉุกเฉินชาวบ้านส่วนใหญ่นิยมไป
โรงพยาบาลมากกว่าหรือถ้ามีปัจจัยทางทุนทรัพย์ก็จะเข้าไปใช้บริการของคลินิกในตัวเมือง

-โรงพยาบาลคำชะอี เป็นโรงพยาบาลชุมชนประจำอำเภอ ซึ่งห่างจากโรงพยาบาลประจำ
จังหวัดประมาณ 35 กิโลเมตร มีขนาดรองรับผู้ป่วยได้ 30 เตียง และห่างจากหมู่บ้านต่าง ๆ ในระยะ
3-14 กิโลเมตร บางหมู่บ้านที่อยู่ไกลเข้าไปก็จะเหมารถออกมา ในส่วนของหมู่บ้านที่อยู่ไกลจาก
โรงพยาบาลอำเภอ บางส่วนก็จะไปรับบริการที่โรงพยาบาลประจำอำเภออีกอำเภอหนึ่ง (ขนาด 30

เตียง) ซึ่งเป็นเขตที่ติดต่อกันประมาณ 3-4 กิโลเมตร เช่นมีอุบัติเหตุฉุกเฉิน (เช่น วิกฤต หายใจไม่ออก ถูกของมีคมหรือวัตถุที่เป็นอันตราย) ชาวบ้านที่อยู่ใกล้เคียงบริเวณนี้ก็จะมาที่นี่ หรือการเลือกใช้บริการตามสิทธิบัตร ซึ่งมีความสะดวกในการเดินทางมากกว่าเนื่องจากระยะทางใกล้กว่าโรงพยาบาลประจำอำเภอ ทั้งนี้หากอาการที่นำมานั้นเกินประสิทธิภาพที่ทางโรงพยาบาลจะรักษาได้ผู้ป่วยจะถูกส่งตัวไปที่โรงพยาบาลประจำจังหวัด

-ร้านขายยาประจำอำเภอ (ที่มีใบประกอบโรคศิลป์) มี 2 ร้านที่ผู้คนมักมาซื้อหากัน ผู้คนที่อยู่ในหมู่บ้านที่ลึกเข้าไปมักจะเข้ามาจับจ่ายซื้อของกันในวันพฤหัสบดี เนื่องจากเป็นวันตลาดนัด ก็จะแวะซื้อยาไปไว้สำหรับตนหรือคนในครอบครัวเมื่อมีอาการเพื่อบรรเทาอาการที่เกิดขึ้นในเบื้องต้น เช่น ยาลดไข้ แก้ปวด แก้ท้องอืด ท้องเฟ้อ บางบ้านจะมีแผ่นบรรเทาปวด (กอเอี๊ยะ) เป็นต้น

2.6 ปัญหาสุขภาพของคนในพื้นที่

จากข้อมูลสถิติเวชระเบียนผู้ป่วยที่เข้ารับการรักษาพยาบาลของโรงพยาบาลคำชะอี ในปี 2550- 2552 พบว่ากลุ่มอาการที่เข้ารับการรักษาพยาบาล 3 อันดับแรกมากที่สุด คือ 1) ระบบทางเดินหายใจ เช่น ติดเชื้อระบบทางเดินหายใจส่วนบน (URI) ปอดบวม หอบหืด ซึ่งส่วนมากจะพบในกลุ่มวัยเด็กและผู้สูงอายุ 2) ระบบทางเดินอาหาร เช่น ท้องร่วง ถ่ายเหลว ลำไส้อักเสบ กระเพาะอาหาร กลุ่มอาการนี้ที่พบส่วนใหญ่มาจากการรับประทานอาหารรสจัด หรือถ้าเป็นเพศชายเนื่องมาจากการบริโภคเครื่องดื่มที่มีแอลกอฮอล์จำนวนมาก และ3) กลุ่มเบาหวานที่พบมากในวัยผู้สูงอายุ ตามลำดับ

นอกจากนี้ในส่วนของผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมอง ที่เข้ามารับการรักษา รวมถึงการเข้ามาใช้บริการพยาบาลที่ถูกส่งต่อมาเพื่อติดตามการรักษาตามสิทธิบัตรของพื้นที่ พบว่ามีปริมาณของผู้ป่วยโรคนี้เพิ่มขึ้น ในกลุ่มของผู้สูงอายุ ซึ่งพบในชายมากกว่าหญิง จากข้อมูลตั้งแต่ปี 2550-2553 คือมีจำนวน 11, 20, 15 และ 30 ราย ตามลำดับ (ฝ่ายเวชระเบียน โรงพยาบาลคำชะอี 30 ธันวาคม 2553) สำหรับการให้บริการด้านสุขภาพและแผนการรองรับผู้ป่วยโรคหลอดเลือดสมองทางโรงพยาบาลมีแบบการคัดกรองผู้ป่วยที่มีความเสี่ยง โดยแยกเป็นกลุ่มระดับความเสี่ยงสูง, ปานกลาง และสูงมาก โดยให้ความรู้ตามกลุ่ม เรื่องการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมบริโภคอาหาร การออกกำลังกาย การผ่อนคลายทางด้านอารมณ์ และนัดเพื่อประเมินทุก 3 เดือนและ 6 เดือน ถ้าหากมี case ฉุกเฉินที่วินิจฉัยสงสัยว่าจะเป็นโรคหลอดเลือดสมอง ด้วยภาวะเกินกำลังของประสิทธิภาพเครื่องมือทางการแพทย์และบุคลากรที่มีอยู่อย่างจำกัดจะรักษาได้ ผู้ป่วยจะถูกส่งตัวเพื่อเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลประจำจังหวัด หรืออีกที่คือโรงพยาบาลศูนย์(อยู่จังหวัดขอนแก่น ซึ่งห่างจากโรงพยาบาลมุกดาหาร ประมาณ 240 กิโลเมตร) ขึ้นอยู่กับความรุนแรงของอาการ และเมื่อผู้ป่วย

ได้รับการรักษาจนพ้นระยะความรุนแรงของอาการแล้วอาจจะถูกส่งตัวกลับมาที่โรงพยาบาลประจำ
อำเภอเพื่อฟื้นฟูสภาพต่อไป หรือการนัดมาตรวจดูอาการเป็นระยะแล้วรับยาเพื่อรับประทานอย่าง
ต่อเนื่อง

ลิขสิทธิ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
Copyright© by Chiang Mai University
All rights reserved